

Alin Ozinian: Matosyan Matbaası: Cumhuriyet'in Emval-i Metruke mirası

Posted on 04/01/2020

Türkiye'de 'Ermeni' algısı her ne kadar İttihatçı refleksler, resmi tarih anlayışı, hatta dış-iç mihraklar sendromu çerçevesinde gelişse de, bu topraklarda yaşayan istisnasız herkesin duymuş olduğu bir Ermeni hikayesi vardır...

Hükümetler üstü bir devlet ajandasına sıkışan "sözde soykırım" ya da "diaspora saçmaları" resmi tezi sebebiyle 1915, sürekli "vatana ihanet eden Ermenilerin sürülmesi" gibi etnik bir mesele olarak tanıtılsa da, bu proje, anlatılanın aksine Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik zaferidir.

İttihatçılar, Haziran 1915'te hiç zaman kaybetmeden Ermenilerden kalacak mal ve mülklerin ne olacağına dair mevzuatı ilan etmişlerdi, talimatnameye göre hükümet, tehcirin uygulandığı bölgelerde Emval-i Metruke (Terkedilmiş Mallar) komisyonları kuracaktı. Komisyonlar terk edilen evleri mühürleyecek ve içlerindeki eşyalarla birlikte kıymet takdirleri yapıldıktan sonra kayıt altına alacaklardı. Geride kalan menkuller ve mallar müzayede usulüyle satılacak ve bedelleri sahipleri adına mal sandıklarına teslim edilecekti. Kiliselerde bulunan eşya ve resimlerle kutsal kitaplar tutanakla tespit edilecek ve mahallinde muhafaza edilmeleri sağlanacaktı. Kılıç artıklarından alacaklı olduğunu iddia edenlerin, kendileri ya da vekilleri aracılığıyla iki ay içinde komisyonlara başvurması gerekiyordu. Bu uygulama yazıldığı gibi işlemedi, yerine göre başvuru süreleri kısaltıldı ya da komisyonun bulunduğu mahalde bir ikametgah gösterme zorunluluğu gibi, pürüzler çıkarıldı. Oysa pürüze falan gerek yoktu aslında, canını kurtarmak için yalınayak Der Zor çöllerine sürülmüş olanların ne bu komisyondan haberleri vardı ne de geriye bakmaya cesaretleri... Her yeni verilen karar, atılan adım, geride kalandan daha acı vericiydi. Ermeni

halkının katli, kalanların tehciri, yollardaki kitlesel ölümler, yıkılan aileler, izi kaybedilen anneler, çocuklar, eşler... şimdi sıra Ermenilerin yıllar boyu çalışıp, koruduğu evlerinin, bağlarının, bahçelerinin bölüşülmesine gelmişti. Komisyonun çalışmayacağı sır değildi. Ermenilerin el konan mallarının bir kısmı, yerel Türk, Kürt ve Çerkez önde gelenleri tarafından talan edilmiş, bir kısmı Balkanlar'dan gelen muhacirlere dağıtılmıştı. Hatta bazen 'Müslüman-Türk' sermayedar yaratmak felsefesiyle herhangi bir ücret talep edilmeden kişi veya kuruluşlara verilmişti. Amerikan Büyükelçisi Morgenthau anılarında Talat Paşa'nın "Keşke Amerikan hayat sigortası şirketlerine başvursaydınız da Ermeni poliçe sahiplerinin tam bir listesini isteseydiniz. Ermenilerin hepsi öldü şimdi, parayı alacak mirasçıları da yok, demek ki tümü devlete kalır. Bunu yapabiliriz." dediğini anlatır.

1921'de Divan-ı Örfi Mahkemesi'nde, tehcirde katliamlara emir verdiği için suçlu bulunup idam edilen Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey ile aynı gerekçe ile idam edilen Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in önce 'milli şehit' ilan edilmesi, ardından da ailelerine 'Emval-i Metruke' faslından maaş bağlanması işte bu planlandığı asla kabul edilmeyen "Ermeni kaderinin" en zalim anlarından biriydi. 1927'deki kararname ile Boğazlayan Kaymakamı'nın ailesine İstanbul'da Ermenilerden kalan 20 bin lira değerinde gayrimenkul tahsis edildi. Tehcir suçlusu ilan edilen Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in geride bıraktığı ailesine Ermenilerden kalan mallar verildi. Tahsisler bununla kalmadı, tehcirde en kanlı eylemlere imzasını atmış kişilerden Teşkilat-ı Mahsusa liderlerinden Dr. Şakir, Diyarbakır Valisi Dr. Reşid ve Tiflis'te suikasta uğrayan Cemal Paşa'ya hatta Paşa'nın yaveri Nusret Bey'in ailelerine de Ermeni malları verildi.

Cemal Paşa'nın torunu Hasan Cemal "1915: Ermeni Soykırımı" adlı kitabında ailesine verilen, şu an hâlâ Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Kurtuluş'taki konaktan bahseder. Hasan Cemal, aynı kitapta çok az insanın bildiği bir yaraya daha parmak basar. Cumhuriyet'te çalıştığı yıllarda öğrendiği bir gerçeği, Matosyan Matbaası'nı anlatır: "Nadir Nadi şöyle anlatırdı: Matosyan'ın sahibi yurtdışına kaçtıktan sonra babama satıldı matbaa. Atatürk gazete için çok acele ediyordu. Avrupa'dan bir makine getirtmeye kalkışsanız uzun

zamana gereksinme duyulacaktı. Oysa el altında ve boş duran bir makine vardı.”

Genç Cumhuriyet’in ‘gözde’ gazetecisi, Mustafa Kemal’in en yakınındaki isimlerden biri olan Yunus Nadi, 1924 senesinde ele geçirdiği matbaa için bir miktar para ödedikten sonra ödeme yapmamış, üstelik devlete ödediği paranın kendisine derhal verilmesini dahi talep etmişti. Zira makinelerin tesliminden kısa bir süre sonra bilinmeyen bir sebeple yangın çıkmış, çıkan yangında her nasıl olmuşsa matbaa makinelerinin demir aksamlarından dahi geriye en ufak bir iz bulunamamıştı. Matosyan Matbaası’nda bulunan her türlü demirbaş ve kişisel eşyayı satışa çıkaran Yunus Nadi, elde ettiği ganimeti en ufak parçasına kadar değerlendirmiş, hatta Matosyan’ın kütüphanesindeki kitapları dahi Milli Eğitim Bakanlığı’na satmış; sonrasında bu kitaplar Gazi Eğitim Enstitüsü’ne verilmiştir. Dönemin Tanin Gazetesi’nin verdiği haberde, Matosyan’ın kitaplığının değerinin bile tek başına, Yunus Nadi’nin Matosyan Matbaası için devlete ödemeyi taahhüt ettiği miktardan daha fazla olduğuna dikkat çekilmişti.

Döneme ait tapu kayıtlarının 2005 yılında, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü’nün Türkçeleştirerek, bilgisayar ortamına aktarmak girişimi, Milli Güvenlik Kurulu Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanlığı’nca böyle bir girişimin ülke menfaatleri açısından sakıncalı olduğunu belirtmesi ile, başarıyla engellenilmiştir. İttihatçı yapılanma karanlık geçmişi korumayı başarabilmiştir.

Osmanlı’nın en önemli matbaalarından biri olan Matosyan Matbaası bugün rejim bekçiliği yapan Cumhuriyet Gazetesi’ne çevrilirken, Kasapyan ailesinin el konulan evlerinden biri Çankaya Köşkü’ne dönüştürülmüştür. Kısacası yeni kurulan Cumhuriyet, sadece Ermenilerin acıları, kayıpları üzerine değil, bizzat mülkü ve hakkı üzerine de kurulmuştur.

Gaspa dönüşen Emval-i Metruke kanunu sonrasında, Cumhuriyet’in temel taşı olan Ermeni Kapitali, gelecek yıllarda Rum ve Musevi mallarıyla birlikte, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül olaylarıyla Türkleştirilmeye devam etmiştir. 1974’te vakıf mallarına el konulması, ziyafetin

son lokması olmuştur. Yaklaşık 100 yıl sonra, Ermenilerin izi tamamen bu topraklardan silinmeye ramak kala, bugün, Vakıflar Kanunu'ndaki tüm sorunlara rağmen bazı önemli adımlar atılmakta, gaspçı ve inkarcı siyasetin yanında "kul hakkı"ndan da yoksun İttihatçı yapılaşma ilk kez mağlup olmakta...

Kaynak: akunq.net